

Kronik. Kong Haralds ringborge fra 900-tallet var en afgørende brik i opbygningen af det, der blev til kongeriget Danmark. Men de var ikke vikingeborge, skriver historiker Anders Lundt Hansen i ny bog.

Kong Haralds idealverden

<https://www.weekendavisen.dk/ideer/kong-haralds-idealverden>

Af Anders Lundt Hansen, historiker | 6. september 2024 | Weekendavisen | Sektion 4 (IDEER)

Slå porten op til trelleborgene, og træd ind i fortidens verden. Porten glider åben på velsmurte hængsler, og på dens udskårne stolper snor sig slanger og dyrefigurer med ulvegab klar til at opsluge kongens fjender. Den plankeklædte tunnel gennem volden dufter af jord og friskkløvet egetræ og fører ind i lyset på borgpladsen.

Her ligger kongens velordnede *idealverden*. En plankevej løber snorlige gennem den by, der åbenbarer sig inden for volden. Ens huse ligger i ens firkanter langs vejen, og nøjagtigt i borgens midte krydser vejen en tilsvarende tømret vejbane. De deler borgen ind i fjerdedele, og fra midten kan man se til alle fire porte.

Fra 970erne til først i 980erne byggede kong Harald Gormsen mindst seks næsten identiske, ringformede forsvarsanlæg. Aggersborg ved Limfjorden, Fyrkat ved Hobro, Nonnebakken i Odense, Trelleborg ved Slagelse, Borgring ved Køge og Borgeby i Skåne.

I 2023 blev ringborgene optaget på UNESCOs verdensarvsliste, hvor de kom i selskab med nogle af verdens fornemmeste kulturminde som den kinesiske mur og Egyptens pyramider. Det enestående ved borgene er den systematiske, centraliserende idé, som stråler ud af deres symmetriske arkitektur. Deres design er unikt og berettiger dem til en plads på listen.

I begrundelsen beskriver UNESCO borgene som »en symbolsk fremvisning af Jellingdynastiets centraliserede magt og et vidnesbyrd om den sociale og politiske forandring, som det danske rige gennemgik i det sene 900-tal«.

Det er ikke helt forkert, men hvis jeg havde skrevet begrundelsen, ville jeg nok have været lidt

Rekonstruktion af et langhus ved Fyrkat
(<https://www.followthevikings.com/visit/fyrkat>)

Model af Trelleborg
(https://kongegrave.dk/?page_id=11702)

mindre firkantet i formuleringerne. For det er rigtigt, at kong Harald fra Jellingdynastiet forsøgte at centralisere magten, men hans succes var ikke langtidsholdbar. Han regerede i næsten 30 år fra (mest sandsynligt) år 958 til 986, hvilket er godt klaret, men hans borge gik under i flammer, flere af dem blev aldrig færdigbygget, og selv blev han dræbt i et oprør anført af sin egen søn.

I realiteten var borgene dermed blot et enkelt led i en lang kæde af beslutninger og handlinger. Et led, som knækkede og tog flere årtier at samle igen for kong Haralds efterkommere. De var en del af de mange krøllede forløb, der i dag er nået til den stat, der hedder Danmark.

IKKE FOR VIKINGER

Bemærk, at UNESCO ikke kalder fæstningerne for »vikingeborge«. Det er ellers den betegnelse, de alle markedsfører sig under, på for eksempel hjemmesider og på motorvejenes store turistskilte.

De seneste 150 år er begreberne »viking« og »vikingetid« blevet brugt til at omtale perioden cirka år 800- 1050 i Skandinaviens middelalder. Trelleborgene blev bygget i slutningen af den periode, så ud fra den definition kan man godt kalde dem »vikingeborge« og kalde Harald Gormsøn for en »vikingekonge«.

Problemet er, at så indikerer man samtidig, at der var noget essentielt anderledes ved *kong Harald* og ved borgene. Noget, som adskilte dem fra konger og borge i resten af Europa, og som også adskilte dem fra de skandinaviske konger og borge, som kom før og efter »vikingetiden«.

Det var der ikke. Jo, naturligvis havde borgene deres særlige arkitektoniske form, men de var en specifik del af *kong Haralds* ideologiske projekt og havde ikke noget med vikinger at gøre. Sprog, kunst, håndværk, kulturer og religioner i Norden var ikke de samme som i resten af Europa, men de var bestemt heller ikke isolerede.

De både afveg indbyrdes fra hinanden og overlappede med omliggende kulturer. Politisk, økonomisk og militært opererede de skandinaviske samfund og herskere i Norden på samme måder og vilkår som deres kolleger og konkurrenter på resten af kontinentet.

De havde dog bedre skibe end de fleste. Ideen om, at skandinaverne mellem år 800 og 1050 havde haft en særlig »vikinge«-kvalitet, opstod i 1800-tallet som en national fortælling, der skulle lindre smerten efter talrige nederlag: Danmark havde mistet Norge i 1814 og Slesvig-Holsten i 1864. Sverige mistede Finland og sin sidste rest af stormagtsdrøm til Rusland i 1809, og Norge blev i 1814 vekslet som byttepenge fra Danmark til Sverige, da regningen efter Napoleonskrigene skulle betales.

Det er forståeligt, at man med datidens viden og i den sårbare situation, de skandinaviske lande stod

i, drømte sig tilbage til en farverig fortid. Den drøm blev indkapslet i v-ordet.

EN SÆRLIG VIKINGEÅND

Men hvad er en »viking« egentlig? Det undersøgte historiker John Lind fra Syddansk Universitet i 2012 i en forskningsartikel.

Her gennemgik han samtlige af middelalderens eksempler på brug af v-ordet, og konklusionen var entydig: Ordet »viking« fandtes i middelalderen, men det blev ikke brugt ret tit, og det blev brugt på en anden måde, end vi bruger det i dag. Det betød sørøver - uden nogen etniske bibetydninger.

På de over 2.000 bevarede runesten nævnes ordet »viking« kun en håndfuld gange. Det optræder lidt hyppigere i sagaerne, hvor det var et ord for søkrigere op til engang i 1400-tallet. Herefter gik det i glemmebogen.

Først i 1800-tallet blev ordet genoplivet af nationalromantikerne, der ændrede dets betydning. De gjorde det til en betegnelse for skandinaver i middelalderen.

Ordet »viking« blev ændret fra at være en jobbeskrivelse til at være en etnisk betegnelse. Det etniske vikingebegreb blev skabt dels for at støtte den nationale selvfølelse, og som sådan blev det brugt af digtere og forfattere allerede fra starten af århundredet, og dels som en forklaring på den skandinaviske ekspansion i middelalderen.

Den sidste forklaring knæsatte den fremtrædende arkæolog J.J.A. Worsaae i 1873. Vikingebegrebet var indtil da hovedsageligt blevet brugt i skønlitteratur og digtning, mens den videnskabelige verden holdt sig lidt tilbage.

Men i 1873 udgav Worsaae værket *De Danskes Kultur i Vikingetiden*. Worsaae var leder af den institution, vi i dag kender som Nationalmuseet, og derfor fik hans ord stor vægt. Han skrev blandt andet om: »... den mægtige Vikingetid, da Nordboerne ... havde en vigtig Opgave at udføre i Historien, og da, for Danmarks særlige vedkommende, den livlige og kraftige Aand, som fra Arilds Tid har rørt sig i det lille danske Folk, med mere Vælde end nogensinde forhen viste sig virksom ...« Worsaae ledte som så mange andre

efter en forklaring på ekspansionen og fandt den i en »vikingeånd«, der måtte have besjælet de nordiske folk.

Ud over at »ånd« og »folkesjæl« ikke kan bruges som historisk forklaringsmodel, så rummer det etniske vikingebegreb dermed også ideen om, at nordboer i udgangspunktet er andre folkeslag overlegne. Det var en idé, der passede fint i forhold til 1800-tallets syn på race, men som i løbet af 1900-tallet viste sig at have nogle uheldige konsekvenser, når man forlængede ideen til sin logiske konsekvens, som nazisterne gjorde. Det etniske vikingebegreb blev et element i deres ideologi, som en historisk dokumentation af en iboende nordisk overlegenhed.

Derfor er det betænkeligt at bruge vikingebegrebet i sin etniske betydning i nutiden. Det er født ud af 1800-tallets racetænkning, det er historisk forkert, og det har ingen forklaringskraft.

I praksis er de fleste fagfolk også tilbageholdende med at bruge v-ordet, medmindre de direkte taler om søkrigere, eller når de prøver at nå et bredere publikum ved at snige ordet ind i titlen på deres bøger. Ellers bruger de det næsten ikke.

I Danmark er det stort set kun museer, der stadig bruger v-ordet - og her er det mere benyttet i deres kommunikationsafdelinger end af deres forskere.

Alt i alt er det altså misvisende at kalde *kong Haralds* fæstninger for »vikingeborge«. De var ikke bygget af vikinger, de var ikke beregnet til vikinger, og man må endda sige, at hvis der kom vikinger ind bag voldene, så var der noget, som var gået frygteligt galt for borgens soldater og beboere.

På sin vis er det heldigt, at trelleborgene først blev opdaget i 1930erne, og i flere tilfælde først udgravet efter Anden Verdenskrig, da man var blevet opmærksom på farerne ved den overdrevne vikingedyrkelse. Det betød nemlig, at borgene ikke blev indsvøbt nær så meget i nationalromantiske ideer, som for eksempel Jelling og Dannevirke blev det i 1800-tallet.

I stedet var borgenes systematik og symmetri en lille modgift til det traditionelle vikingebillede. Ideen om brølende barbarer, der i vildskab

oversvømmede de civiliserede nabolande, stemte nemlig dårligt med den disciplinerede arkitektur i trelleborgene. Allerede i 1930erne, med udgravningerne af den første borg ved Slagelse, skubbede det velorganiserede anlæg til den traditionelle vikingefantasi.

FORHADT TOPSTYRING

Stik imod hensigten satte *kong Haralds* trelleborge en foreløbig stopper for magtcentraliseringen i Danmark.

Den centralisering omkring kongemagten, vi i dag kender som »rigsdannelsen«, led et knæk i 980erne.

Traditionelt ses rigsdannelsen af Danmark i historiebøgerne som en positiv begivenhed, i ældre værker endda som noget uafvendeligt, en naturlig følge af en iboende danskhed, der blot længtes efter et sted at folde sig ud. I den tankegang kaldes *Haralds* Jellingsten også for »Danmarks dåbsattest«, men i realiteten var den politiske topstyring forhadet, og i øvrigt havde handelsbyer som Ribe, Aarhus og især Hedeby en betydeligt større centraliserende effekt end *Haralds* borge og hans propagandasten.

Der gik omkring halvanden generation efter *kong Harald*, før kongemagten i Danmark igen turde tage nogle effektive skridt i retning af yderligere centralisering.

Hans barnebarn Knud den Store samlede magten omkring både gamle og nye danske byer, hvor han indsatte biskopper og møntmestre, og på den vis kontrollerede samfundets økonomiske såvel som åndelige bevægelser.

Han havde en magtbase i England, og det gav ham magt, ressourcer og erfaring til at stramme grebet om Danmark.

I dag kan man igen rejse fra borg til borg og lade sig imponere af deres ambition og symmetri. Og det bør man virkelig gøre.

Der var ikke tale om vikingeborge, for tværtimod var borgenes hensigt at gøre det af med egenrådige stormænd og i stedet få alle skibe i Danmark til at sejle i den retning, kongen pegede.

Kong Haralds borge er en fortælling om, hvordan hovmod, magtbegær og en arrogant idé om egen usårlighed førte til undergang og et ydmygende eftermæle.

Borgene var undertrykkelsesinstrumenter, og i dag viser de os, hvordan fortidens handlinger og beslutninger helt konkret formede vores verden. Middelalderen var den periode, hvor mange af de største brikker blev lagt til rette og skabte den virkelighed, vi lever i nu.

Teksten er et let redigeret uddrag af bogen »*Kong Haralds* ringborge. En rejse gennem Danmark i år 984« af historiker Anders Lundt Hansen, forlaget Lindhart og Ringhof, 2024.

Trelleborg ved Slagelse og de øvrige ringborge kom på UNESCOs verdensarvsliste i 2023.

<https://natmus.dk/museer-og-slotte/trelleborg/>

Om UNESCOs verdensarv:

- <https://www.unesco.dk/kultur/unesco-verdensarv>
- <https://whc.unesco.org/en/list/>